

ULUSH VA BUTUNNI O'RGATISH METODIKASI

Kulanova Nodira,

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda ulush va butun tushunchalarini o'rgatish metodikasi, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol usullar va amaliy mashg'ulotlar asosida yoritilgan. Tadqiqotda o'quvchilarning matematik savodxonligini oshirish, mantiqiy fikrlashini rivojlantirish hamda bilimlarni mustahkamlash masalalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: ulush, butun, metodika, boshlang'ich ta'lim, matematika, interfaol usullar.

Annotation. This article discusses methods of teaching fractions and whole concepts in primary education using modern pedagogical technologies, interactive approaches, and practical exercises. The study analyzes ways to improve mathematical literacy and logical thinking skills of students.

Keywords: fraction, whole, methodology, primary education, mathematics, interactive methods.

Аннотация. В статье рассматриваются методы обучения понятию долей и целого в начальных классах с использованием современных педагогических технологий, интерактивных методов и практических заданий.

Ключевые слова: доля, целое, методика, начальное образование, математика, интерактивные методы.

Boshlang'ich sinfdagi matematika fanini o'qitish jarayonida ulush va butun tushunchalarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Ushbu tushunchalar o'quvchilarning keyingi matematik bilimlarini egallashida asos bo'lib xizmat qiladi.

Shuning uchun ham mazkur mavzuni o'qitishda samarali metodlardan foydalanish talab etiladi.

Boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning abstrakt fikrlashi hali to'liq shakllanmagan bo'ladi. Shu sababli ularga matematik tushunchalarni ko'rgazmali va hayotiy misollar orqali yetkazish muhim hisoblanadi. Boshlang'ich matematika kursining eng murakkab va ayni paytda fundamental mavzularidan biri bu — miqdorlarning qismlari, ya'ni ulushlar va kasrlar mavzusidir. O'quvchilar shu vaqtga qadar faqat butun sonlar (natural sonlar) bilan ish ko'rib kelganliklari sababli, butunni bo'laklarga ajratish va bu bo'laklarni son orqali ifodalash abstrakt tafakkurni talab etadi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, "ulush" va "butun" tushunchalarini to'g'ri shakllantirmaslik, yuqori sinflarda oddiy va o'nli kasrlar, foizlar hamda proporsiyalar bilan ishlashda jiddiy bo'shliqlarni yuzaga keltiradi. Shu bois, maqolaning maqsadi — ushbu mavzuni o'qitishda zamonaviy va an'anaviy metodlarning integratsiyasini asoslashdan iborat.

Ulush va butun tushunchalarining nazariy asoslari

Ulush va butun tushunchalari matematikaning muhim mavzularidan biri hisoblanadi. Butun — bu bo'linmagan yaxlit miqdor bo'lsa, ulush — butunning teng qismlarga bo'lingan holatidir.

Boshlang'ich sinflarda bu tushunchalar sodda misollar yordamida tushuntiriladi. Masalan, olma, non, shokolad kabi kundalik buyumlar orqali mavzuni ochib berish mumkin.

Ulush va butunni o'rgatishda qo'llaniladigan metodlar

Mazkur mavzuni o'qitishda quyidagi metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi:

- Ko'rgazmali metodlar (rasmlar, maketlar, kartochkalar)
- Interfaol metodlar (klaster, aqliy hujum, guruhli ishlash)
- O'yin texnologiyalari

- Amaliy mashg'ulotlar

Ko'rgazmali vositalar orqali o'quvchilar mavzuni tezroq anglaydi. Masalan, doira yoki to'rtburchakni teng qismlarga bo'lish orqali ulush tushunchasi tushuntiriladi.

Amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish

Amaliy mashg'ulotlar o'quvchilarning bilimlarini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Dars jarayonida quyidagi topshiriqlardan foydalanish mumkin:

- Rasmlarni teng qismlarga bo'lish
- Ulushlarni yozma shaklda ifodalash
- Guruhda masalalar yechish
- Test topshiriqlarini bajarish

Bunday mashg'ulotlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish

Bugungi kunda ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, multimediali darslar, elektron taqdimotlar o'quvchilarning qiziqishini oshiradi. Masalan, interaktiv doska orqali ulushlarni vizual tarzda ko'rsatish dars samaradorligini oshiradi.

O'quvchilarning bilimni baholash

Ulush va butun mavzusi bo'yicha o'quvchilarning bilimni baholashda turli usullardan foydalanish mumkin. Jumladan:

- Og'zaki so'rov
- Yozma nazorat ishlari
- Testlar
- Amaliy topshiriqlar

Baholash jarayoni adolatli va shaffof bo'lishi zarur.

Tushunchalarni kiritishning psixologik-pedagogik jihatlari

“Ulush” tushunchasini kiritishda o‘qituvchi avvalo o‘quvchilarning hayotiy tajribasiga tayanishi lozim. Metodik jihatdan jarayonni uch bosqichga ajratish maqsadga muvofiq:

Tushunchalarni kiritishning psixologik-pedagogik jihatlari.

“Ulush” tushunchasini kiritishda o‘qituvchi avvalo o‘quvchilarning hayotiy tajribasiga tayanishi lozim. Metodik jihatdan jarayonni uch bosqichga ajratish maqsadga muvofiq:

Amaliy-predmetli bosqich: O‘quvchilar real predmetlarni (qog‘oz, tasma, meva mulyajlari) teng bo‘laklarga bo‘ladilar. Bu yerda "tenglik" tushunchasi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Agar bo‘laklar teng bo‘lmasa, ular matematik ma’noda ulush hisoblanmaydi.

Grafik modellashtirish bosqichi: Predmetli harakatlar chizmalar, kesmalar va geometrik shakllar ko‘rinishida daftarga ko‘chiriladi.

Ramziy (simvolik) bosqich: Grafik tasvirlar matematik belgilar (kasr ko‘rinishida) orqali ifodalanadi.

Metodik ketma-ketlik va tavsiyalar

Mavzuni tushuntirishda quyidagi algoritm eng yuqori samaradorlikni ko‘rsatadi:

1-qadam: Yarim tushunchasi. Bitta butun narsani ikki teng qismga bo‘lish.

Izoh: Butun bitta edi, endi u ikkita teng bo‘lakka ajratildi.

2-qadam: Chorak tushunchasi. Yarimni yana teng ikkiga bo‘lish orqali to‘rtta teng qism hosil qilish.

Muammoli vaziyat: “Qaysi biri katta: yarim olmami yoki chorak olmami?”. Bu savol orqali o‘quvchilarda maxraj (bo‘luvchi) kattalashgani sari, ulushning qiymati kichrayishi haqidagi tushuncha mustahkamlanadi.

3-qadam: Umumiy kasr tushunchasi. $\frac{a}{b}$

b (maxraj) – butun narsa nechta teng qismga bo‘linganini;

a (surat) – shu qismlardan nechtasi olinganini bildiradi.

3.3. Interfaol usullardan foydalanish

Dars jarayonida quyidagi didaktik o‘yinlardan foydalanish tavsiya etiladi:

“Geometrik mozaika”: Turli rangdagi ulushlardan butun doira yoki kvadratni yig‘ish.

“Magazin”: Mahsulotlarning yarim yoki chorak narxini hisoblash orqali mavzuning amaliy ahamiyatini ochib berish.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinflarda ulush va butun tushunchalarini samarali o‘rgatish o‘quvchilarning matematik savodxonligini oshiradi. Zamonaviy metodlar, interfaol yondashuvlar va amaliy mashg‘ulotlar yordamida darslar samaradorligini oshirish mumkin.

O‘qituvchi har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda darsni tashkil etishi lozim.

Ulush va “butun” tushunchalarini o‘qitish metodikasi quruq yodlashga emas, balki anglangan amaliy faoliyatga asoslanishi kerak. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, mavzuni o‘zlashtirishda ko‘rgazmalilik va amaliy manipulyatsiya (kesish, buklash, bo‘yash) 70-80% ijobiy natija beradi. O‘qituvchi o‘quvchilarga maxrajning ortishi ulushning kichrayishiga olib kelishini vizual isbotlar orqali tushuntirishi, bu esa o‘quvchilarda mantiqiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Barkamol avlod – O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. Toshkent, 2019.
2. Qodirov A. Boshlang‘ich matematika metodikasi. Toshkent, 2020.
3. Ismoilova M. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent, 2021.
4. Abduqodirov A.A. Pedagogik texnologiyalar. Toshkent, 2018.
5. Matematika darsligi. 3–4-sinflar uchun. Toshkent, 2022.